


Рекомендації щодо відновлення постраждалих екосистем та їх компонентів, розвитку заповідних територій, збереження та відновлення біорізноманіття

«Разом за екологічну демократію, справедливість та верховенство права в Україні» ([TEDJusticeROL](#))
за фінансової підтримки Міжнародної благодійної організації «Екологія - Право – Людина» та Уряду США

Доповідач : **Наталія КОРОЙ**

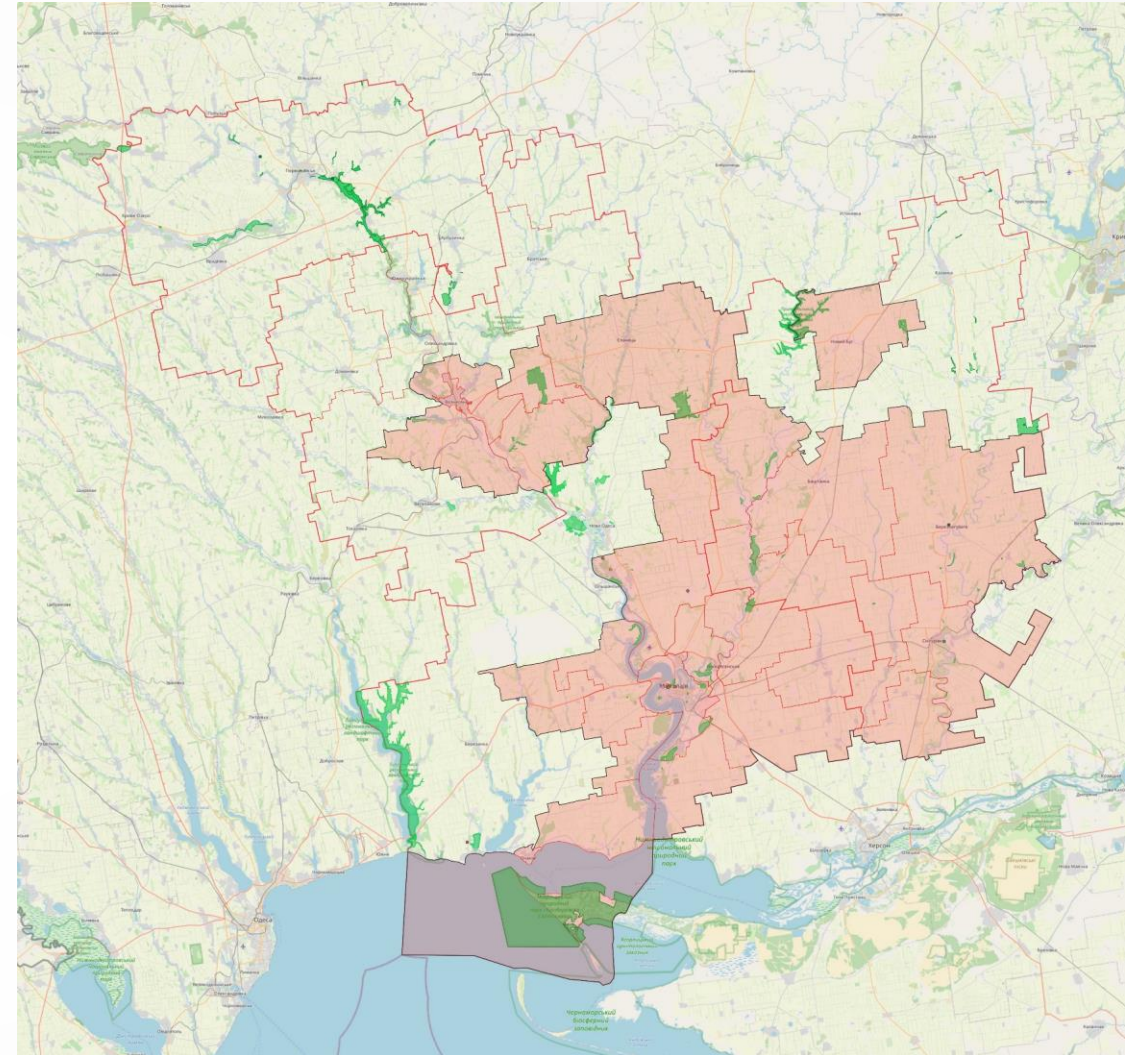


Основні етапи відновлення та відтворення постраждалих екосистем

- 1. Обстеження
- 2. Розмінування територій
- 3. Обрахування збитків.
- 4. Очищення території
- 5. Рекультивація
- 6. Встановлення природоохоронного режиму

1. Обстеження

- ▶ Під час повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України в зоні бойових дій опинилося майже 300 тисяч гектарів Миколаївської області – в 3-х районах та 20-ти громадах.
- ▶ У цій зоні розташовані 79 об'єктів природно-заповідного фонду площею понад 56594 га.
- ▶ Встановлення пошкоджених територій за допомогою супутникових знімків, дронів.



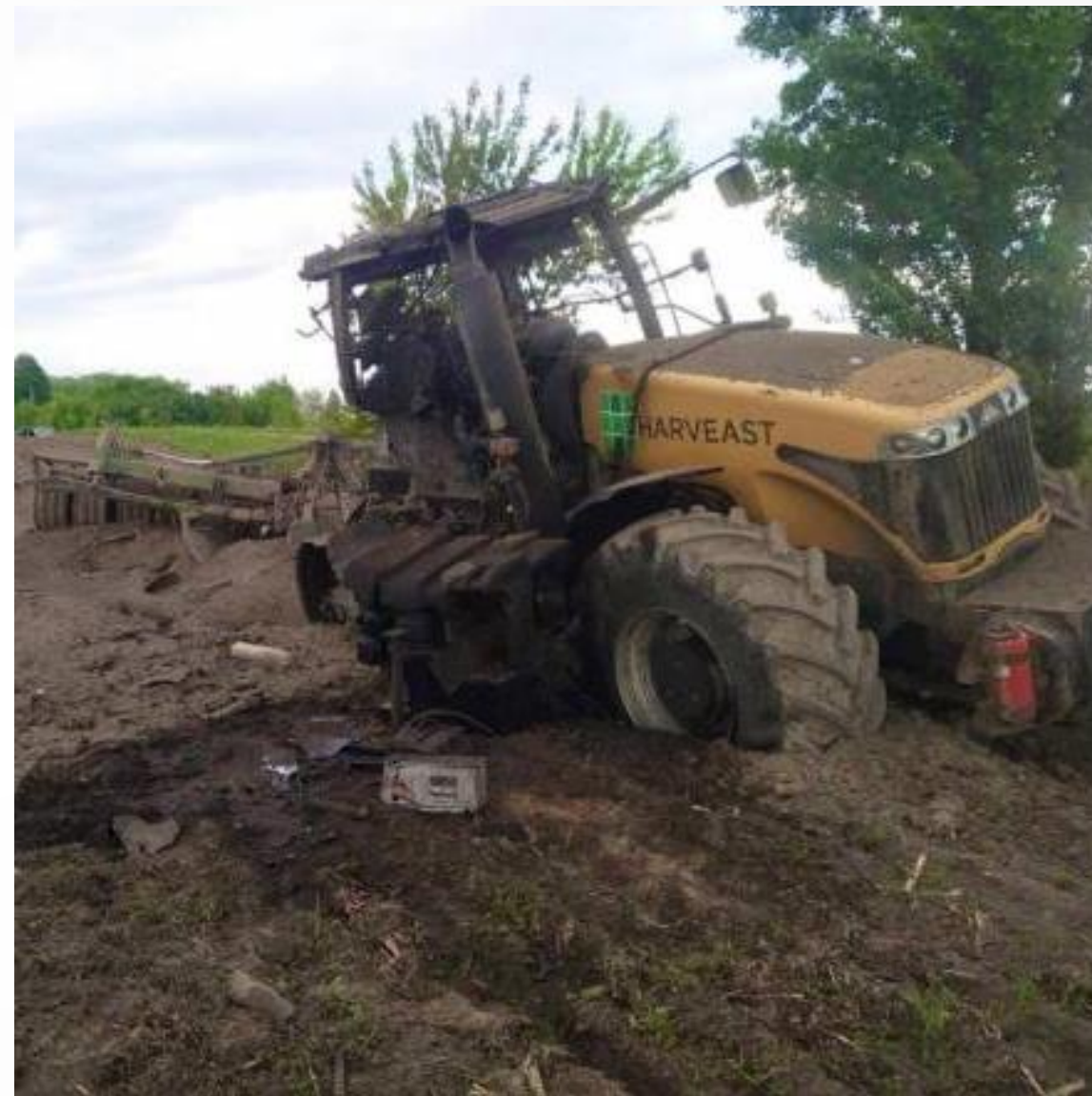
3. Розмінування території

Україна - найбільш замінована територія Європи.

В Миколаївській області за даними ДСНС внаслідок бойових дій обстежено 3922,22 га територій, знешкоджено 16460 (ВПН) одиниць.

Розмінування природних екосистем не прогнозується, як пріоритетний напрямок відповідних служб.

Продовжуються фіксуватися випадки підриву на вибухонебезпечних предметах на сільськогосподарських угіддях.



3. Обрахування збитків

- Розрахунки збитків необхідні для отримання компенсації від агресора в судовому порядку.
- Нормативні документи, якими передбачено розрахунок збитків внаслідок військової агресії РФ:
- Наказ Міндовкілля України від 04.04.2022 № 167 «Про затвердження Методики визначення розміру шкоди завданої землі, ґрунтам внаслідок надзвичайних ситуацій та/або збройної агресії та бойових дій під час дії воєнного стану».
- Наказ Міндовкілля України від 13.04.2022 № 175 «Про затвердження Методики розрахунку неорганізованих викидів забруднюючих речовин або суміші таких речовин в атмосферне повітря внаслідок виникнення надзвичайних ситуацій та/або під час дії воєнного стану та визначення розмірів завданої шкоди».

3. Обрахування збитків

- ▶ Наказ Міндовкілля України від 21.07.2022 № 252 «Про затвердження Методики визначення збитків, заподіяних внаслідок забруднення та/або засмічення вод, самовільного користування водними ресурсами».
- ▶ Наказ Міндовкілля України від 19.08.2022 № 309 «Про затвердження Методики визначення збитків, заподіяних навколишньому природному середовищу в межах територіального моря, виключної морської (економічної) зони та внутрішніх морських вод України в Азовському та Чорному морях».
- ▶ Наказ Міндовкілля України від 15.09.2022 № 366 «Про затвердження Методики визначення розмірів відшкодування збитків, заподіяних державі внаслідок самовільного користування надрами».
- ▶ Наказ Міндовкілля України від 05.10.2022 № 414 «Про затвердження Методики визначення шкоди та збитків, заподіяних лісовому фонду внаслідок збройної агресії Російської Федерації».

3. Обрахування збитків

- ▶ Наказ Міндовкілля України від 13.10.2022 № 424 «Про затвердження Методики визначення шкоди та збитків, завданих територіям та об'єктам природно-заповідного фонду внаслідок збройної агресії Російської Федерації».
- ▶ Для оцінки шкоди, завданої об'єктам Червоної книги України, застосовуються постанова Кабінету Міністрів України від 7.11.2012 р. № 1030 (зі змінами) «Про розмір компенсації за незаконне добування, знищення або пошкодження видів тваринного і рослинного світу, занесених до Червоної книги України, а також за знищення чи погіршення середовища їх перебування (зростання)».
- ▶ Для територій та об'єктів природно-заповідного фонду застосовуються положення постанови Кабінету Міністрів України від 10.05.2022 р. № 575 «Про затвердження спеціальних такс для обчислення розміру шкоди, заподіяної порушенням законодавства про природно-заповідний фонд».



4. Очищення територій



► Очищення від засмічення територій у вигляді залишків будівельних матеріалів від зруйнованих споруд, знищеної військової та цивільної техніки, побутового сміття від життєдіяльності збройних сил, населення, яке проживало на лінії боєз'їткнення та окупованих територій, тощо.



5. Рекультивація

Види рекультивації :

- **груба рекультивація**
шляхом засипання ґрунтом інженерно-фортифікаційних споруд;
- **груба рекультивація**
шляхом засипання ґрунтом вирв від вибухів боєприпасів;
- **землювання**
сільськогосподарських земель, тобто нанесення родючого шару ґрунту поверх ділянок грубої рекультивації.



5. Рекультивація

Види рекультивації :

- - **хімічна рекультивація**, відновлення хімічного складу ґрунтів, особливо забруднених компонентами та залишками вибухових речовин, складний і вартісний етап рекультивації, який може технологічно потребувати як спеціальних хімічних речовин, так і значних переміщень ґрунтів;
- - **біологічна рекультивація** шляхом створення пасовищ, сінокосів, парків;
- - **лісова рекультивація**, яка проводиться на малородючих ґрунтах шляхом посадки деревної рослинності.



6. Встановлення природоохоронного режиму

- ▶ встановлення статусу об'єкту природно-заповідного фонду буде слугувати для природного відновлення за рахунок тривалих природних процесів,
- ▶ створення **об'єктів природно-заповідного фонду** як загальнодержавного, так місцевого значення. Основу яких складають території, які мають категорію заказників, де встановлюється природоохоронний режим обмежень, а не заборон.
- ▶ Найбільш ефективними територіями природно-заповідного фонду є ті, для управління якими створені спеціальні адміністрації, саме: біосферні заповідники, національні природні парки, регіональні ландшафтні парки.
- ▶ необхідно дотримуватись режиму **прибережних захисних смуг**, що є важливим фактором запобігання забрудненню водойм. Прибережні захисні смуги є природоохоронною територією з режимом обмеженої господарської діяльності.



Рекомендації щодо відновлення лісових екосистем

Під час відновлення лісових екосистем слід користуватись Правилами відтворення лісів, затвердженими постановою Кабінету Міністрів України від 1.03.2007 р. №303 (зі змінами).

- ▶ Лісорозведення **здійснюється** на:
 - земельних ділянках, що підлягають консервації шляхом залісення;
 - рекультивованих землях, галявинах і пустирях;
 - землях сільськогосподарського та іншого призначення, виділених для створення захисних лісових насаджень лінійного типу;
 - інших землях, придатних для створення лісів.



Рекомендації щодо відновлення лісових екосистем

- Лісорозведення **не здійснюється** на степових, лучних ділянках, болотах і біогалявинах.
- Під час заходів з відновлення лісів необхідно враховувати ряд факторів, які впливають на біорізноманіття.
- При відтворенні лісів **не допускається використання інвазивних видів** дерев із значною здатністю до неконтрольованого поширення. Перелік таких рослин затверджений наказом Міндовкілля від 3.04.2023 року №184

Айлант найвищий	<i>Ailanthus altissima</i>
Аралія маньчжурська	<i>Aralia elata</i>
В'яз низький	<i>Ulmus pumila</i>
Гледичія колюча	<i>Gleditsia triacanthos</i>
Горіх чорний	<i>Juglans nigra</i>
Дуб червоний	<i>Quercus rubra</i>
Каркас західний	<i>Celtis occidentalis</i>
Клен ясенолистий	<i>Acer negundo</i>
Маслинка вузьколиста	<i>Elaeagnus angustifolia</i>
Павлонія (види та гібриди)	<i>Paulownia (species)</i>
Робінія звичайна	<i>Robinia pseudoacacia</i>
Черемха пізня	<i>Prunus serotina</i>
Ясен пенсільванський	<i>Fraxinus pennsylvanica</i>



Відновлення лісових екосистем

Для лісових територій ПЗФ важливе планування видового складу та конкретних ділянок насаджень, призначених для відтворення.

В південних регіонах України природні ліси рідкісне явище, а штучні деревостани із переважанням монокультур, які мають статус природно-заповідного фонду, часто не відповідають таким природоохоронним критеріям.

В межах природних насаджень зустрічаються нелісовкриті ділянки з високим ступенем біорізноманіття та раритетності флори.

Для південних та південно-східних регіонів України для створення штучних лісових насаджень рекомендуються місцеві види дерев та чагарників, а також види, які не агресивні до місцевої флори

- дуб звичайний *Quercus robur*
- ясен звичайний *Fraxinus excelsior*
- клен явір *Acer pseudoplatanus*
- клен гостролистий *Acer platanoides*
- клен польовий *Acer campestre*
- липа серцелиста *Tilia cordata*
- черемха звичайна *Prunus padus*
- в'язи польовий, або берест *Ulmus minor*,
- в'яз гладкий *Ulmus laevis*
- в'яз шорсткий *Ulmus glabra*
- яблуні рання *Malus praesox* та лісова *Malus sylvestris*
- груша звичайна *Pyrus communis*
- вишня-антипка *Cerasus mahaleb*



Важливим компонентом насаджень є чагарниковий ярус.
В умовах Степу слід використовувати місцеві види, основу яких складають

- ▶ глод *Crataegus* sp.
- ▶ шипшина *Rosa* sp.
- ▶ чагарникові верби *Salix* sp.
- ▶ таволга *Spiraea* sp.
- ▶ барбарис звичайний *Berberis vulgaris*,
- ▶ бірючина звичайна *Ligustrum vulgare*,
- ▶ бруслина бородавчаста *Euonymus verrucosus*
- ▶ бруслина європейська *Euonymus europaeus*,
- ▶ бузина червона *Sambucus racemosa*
- ▶ бузина чорна *Sambucus nigra*,
- ▶ вишня степова *Prunus fruticosa*,
- ▶ жостер проносний *Rhamnus cathartica*,
- ▶ крушина ламка *Frangula alnus*,
- ▶ жимолость татарська *Lonicera tatarica*,
- ▶ терен степовий *Prunus spinosa*,
- ▶ скумпія звичайна *Cotinus coggygria*

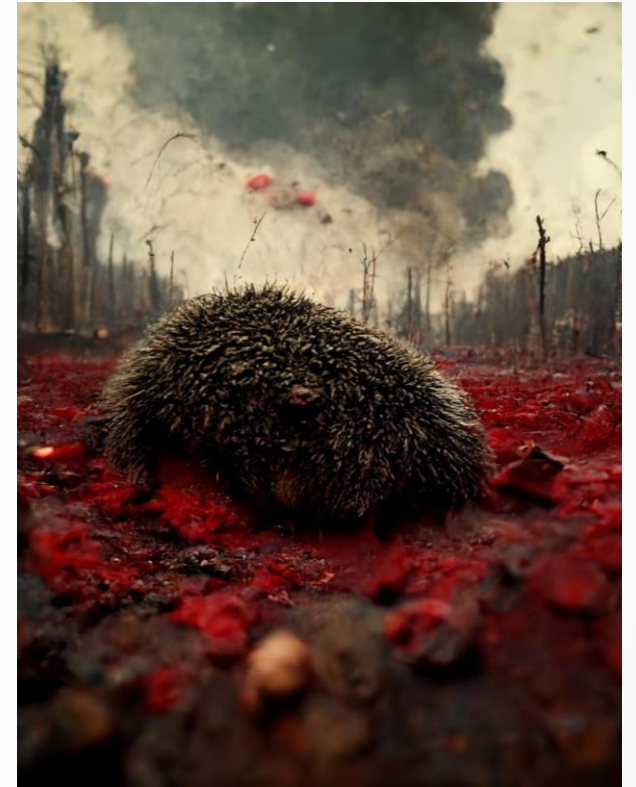


Рекомендації щодо відновлення природно-заповідних територій

► Під час бойових дій природно-заповідні території несуть відновлювальні та невідновлювальні втрати:

До відновлюваних втрат ПЗФ належать такі втрати, що можуть бути відтворені, а первісний стан заповідних територій чи об'єктів може бути відновлений.

Невідновлюваними є втрати окремих видів тваринного та рослинного світу, пам'ятки природи, що не мають аналогів у світі і у разі знищення не можуть бути відтворені.



Відновлення природно-заповідних територій

- Відтворення оселищ, біогеоценозів, популяцій біоти на територіях ПЗФ може здійснюватись методами природного поновлення, методами активного природоохоронного менеджменту, або комплексним підходом, який поєднує зазначені методи.
- Рішення про застосування конкретних методів відновлення та відтворення для конкретних територій приймаються на підставі експертної оцінки та рекомендацій. Для окремих популяцій чи територій необхідно розробляти окремі індивідуальні менеджмент-плани, які містять оцінки, цілі, завдання, методи реалізації, технологічні процеси, джерела фінансування, терміни виконання та коло виконавців і зацікавлених осіб.

Плани відновлення для водно-болотних угідь

► Для водно-болотної групи птахів важливо встановлення режиму відсутності турбування, особливо в гніздовий період, в поєднанні із заходами щодо облаштування штучних гніздівель. Економічний ефект для утримання цих об'єктів може дати організація такого напрямку туризму, як бердвотчинг – спостереження за птахами.

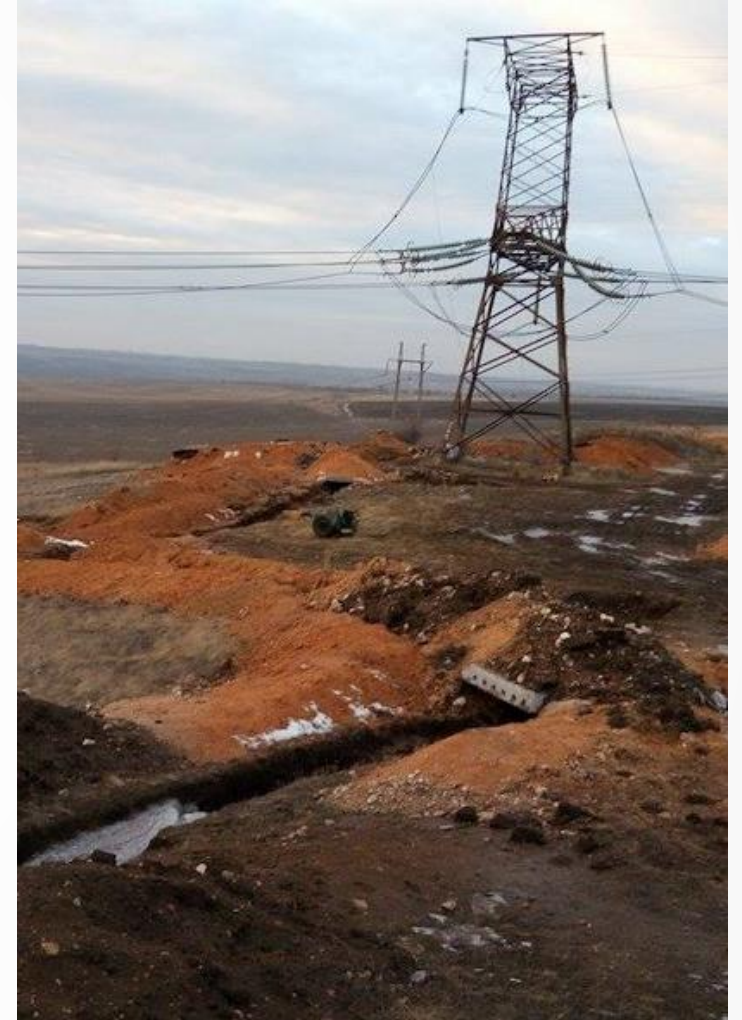


Відновлення степових та лучних екосистем

Для степових та лучних екосистем актуальним буде відновлення пошкоджених вибухами, фортифікацією чи технікою ділянок.

На деяких ділянках після відновлення ґрунтового покриву необхідно прискорити процеси відновлення трав'яних ценозів з можливістю подолання стадії забур'янення шляхом створення та підсіву травосумішей з видів рослин, які притаманні цим природним екосистемам.

Трав'яні екосистеми в межах природно-заповідних територій екстенсивно використовуються в сільському господарстві як пасовища, сіножаті, що дозволяє підтримувати їх у рівноважному стані без суттєвих змін флористичних та фауністичних комплексів.



Відновлення степових та лучних екосистем

Такі екосистеми містять ентомокомплекси комах-запилювачів, які вкрай важливі для підтримки високого біорізноманіття.

Недооцінка ролі комах в стані екосистем в перспективі може призвести до втрати частини їх властивостей.

Для залучення комах на такі території доцільно створювати штучні гніздивлі-помешкання для розміщення декількох видів одночасно.



Відновлення водних екосистем

Для відтворення стану водойм, які знаходяться в межах природно-заповідного фонду, або які важливі для підтримання високого ступеня біорізноманіття, найбільш актуальним є відновлення хімічного та гідрологічного режимів:

Хімічний режим пов'язаний із вмістом вибухових речовин та їх залишків, а також потраплянням у водні об'єкти забруднень від зруйнованих об'єктів та нештатної роботи систем очищення зворотних вод.

Відновлення гідрологічного режиму особливо річок пов'язане із ліквідацією тимчасових насипних мостів та переправ поруч із зруйнованими мостами. Такі тимчасові мости не забезпечують нормального водотоку, перекривають міграційні шляхи водних організмів до нерестовищ, місць нагулу тощо.

Під час відновлення водотоків на деяких ділянках доцільно виконати розчищення русел річок від заростання та поглиблення.



Відновлення водних екосистем

► Серед біотехнічних заходів можна рекомендувати створення штучних нерестовищ із відповідного субстрату, а також створення водозахисних насаджень вздовж берегів для затінення урізу води з метою скорочення та сповільнення заростання очеретом. Для таких насаджень рекомендуються різні види верби *Salix sp.*, тополя біла *Populus alba*, осокор *Populus nigra*, осика *Populus tremula*, вільха чорна *Alnus glutinosa*, клени польовий *Acer campestre* та гостролистий *Acer platanoides* тощо.





Дякую, за увагу!